

Mei 2019

56ste JAARGANG
No. 1

NATZWEILER BERICHTEN

VAN DE

"STICHTING VRIENDENKRING VAN OUD-NATZWEILERS"

=====

BESTUUR

Voorzitter:

E. Sillem

Secretaris:

R. Schutrup

Tel: 010 – 4622384

E-mail: roelofschutrup@gmail.com

Penningmeester:

M.J. de Loos

Mob: 06-51803406

E-mail: marjolijndeloos@gmail.com

Financieel adviseur:

R. Bakels

Tel: 035 - 6936733

Bankrekening stichting:

NL26INGB0000394148

Redactie:

N. Planjer & M. de Loos

Tel: 06-24769585

E-mail: nplanjer@hotmail.com

Website:

www.Natzweiler.nl

Mail:

info@natzweiler.nl

INDEX

	Pag.
1. Bestuur	1
2. Index	2
3. Van de Redactie/Voortbestaan Vriendenkring	3
4. Mededelingen:	
a. bedankjes	4
b. familieberichten	4
c. overige	4
5. Natzweilerreis	9
6. Geboortedata Oud-Natzweilers	10
7. Vervolg Memoires Bart Pot	11
8. Uniek foto project	21
9. Uit de krant.....	24
10. Van de Penningmeester	26
10. De Giroloterij & vfonds	28
11. Arq Psychotrauma en Expertgroep	29
12. Colofon	30

VAN DE REDACTIE

Beste Familie en vrienden,

Wij willen diegenen die de enquête ingevuld hebben heel hartelijk bedanken.

Samenvattend kan geconcludeerd worden dat de meeste mensen:

- Niet willen dat de stichting wordt opgeheven, nu en binnen 5 jaar
- Willen dat de stichting doorgaat in de huidige vorm, maar staan tegelijkertijd wel open voor aansluiting bij zuster organisaties
- Niet willen dat de stichting alleen een Kennisorgaan wordt in de toekomst
- Een aantal heeft aangegeven geïnteresseerd te zijn in een bestuursfunctie.

Met vriendelijke groet,
Het Bestuur

MEDEDELINGEN:

a. Bedankjes

b. Familieberichten

Gabe en Carina van Dodewaard zijn op 29 januari j.l. de trotse ouders geworden van **Wessel Joshua**. Hun droom is uitgekomen en wij wensen hen dan ook heel veel geluk met dit nieuwe wonder!

Skippy de Vaal is overgrootvader geworden. **Otis** is op 8 april j.l.geboren. Wij wensen moeder Kimberly Klop, vader Maarten Drukker, de grootouders en overgrootvader Skippy veel geluk met dit nieuwe leven!

Op 20 mei j.l. is **Maria Oprel-Bergwerf**, weduwe van **Philip Oprel**, overleden. Het bestuur wenst de familie veel sterkte in deze moeilijke periode.

c. Overige

Uniek fotoproject van NMK Amersfoort:

Geef gevangenen een gezicht.

Nationaal Monument Kamp Amersfoort is op zoek naar foto's van oud-gevangenen. Van 1941 tot de bevrijding van het kamp in 1945 waren er meer dan 35.000 mannen, vrouwen en zelfs kinderen opgesloten door de bezetter. Een deel van hen is daarna op transport gezet naar Natzweiler-Struthof.

Kamp Amersfoort wil deze oorlogsslachtoffers een gezicht geven. Met de afbeeldingen wordt een fotowand gerealiseerd in het nieuwe herinneringscentrum dat komend voorjaar wordt geopend. Als eerbetoon aan de slachtoffers.

Op de speciale website www.geefgevangeneneengezicht.nl kunt u een foto insturen van voormalige gevangenen van het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort (PDA) zoals het kamp officieel heette. Ook kunt u daar desgewenst een donatie doen om het monument mogelijk te maken.

Mocht het insturen van een foto niet lukken, dan kunt u contact opnemen met Kamp Amersfoort via info@kampamersfoort.nl of 033-4613129. Alle foto's die binnenkomen worden handmatig gecontroleerd voordat ze op de website worden geplaatst, dus het kan even duren voordat u ze ziet verschijnen.

Op pag. 21 staat een artikel over dit project. Stuur allen een foto van je dierbare familielid naar hen op zodat dit een mooi eerbetoon kan worden.

Comité 4 en 5 mei: Kinderen leggen rood-wit-blauwe bloemen tijdens Nationale Herdenking 2019

Kinderen van scholen uit Flevoland en Amsterdam hebben rode, witte en blauwe bloemen gelegd op de Dam in Amsterdam. Hiermee luidden ze het defilé in waarmee traditiegetrouw de Nationale Herdenking op de Dam werd afgesloten. In heel het land vonden herdenkingen plaats ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en diegenen die zijn omgekomen tijdens oorlogssituaties en vredesoperaties nadien.

Zijne Majesteit Koning Willem-Alexander en Hare Majesteit Koningin Máxima legden namens de gehele Nederlandse bevolking de eerste krans bij het Nationaal Monument op de Dam. Na de twee minuten stilte werden vijf kransen gelegd voor de omgekomen verzetsmensen, de vervolgd, de burgerslachtoffers, de omgekomen burgers in Azië en voor de omgekomen militairen en het koopvaardijpersoneel, gevolgd door de kranslegging door de Nederlandse autoriteiten. De muzikale begeleiding werd verzorgd door de Koninklijke Militaire Kapel 'Johan Willem Friso'.

Femke Halsema, burgemeester van Amsterdam, riep in haar toespraak op "de herinnering aan onvrijheid door te geven, alsof de oorlog gisteren was." Ze benadrukte dat er vierenzeventig jaar na de bevrijding nog steeds mensen zijn die het verschil tussen bezetting en vrijheid zelf hebben ervaren.

Herdenkingsbijeenkomst in De Nieuwe Kerk

Voorafgaand aan de plechtigheid op de Dam hield Diederik van Vleuten de 4 mei-voordracht in De Nieuwe Kerk. Zijn woorden vormden een opmaat naar de twee minuten stilte: "Waar emoties te groot zijn komt de taal tot stilstand. Op de ogenblikken die ons treffen rechtstreeks in ons hart, in onze ziel, op de momenten die ons gaan door merg en been zijn we sprakeloos. We zoeken naar woorden. We zijn stil. Voor een enkel

moment, voor langere duur. In die stilte raken wij aan iets dat groter lijkt dan onszelf.”

De muzikale begeleiding in De Nieuwe Kerk werd verzorgd door het Orkest van de Koninklijke Luchtmacht, Marcel Salomon (taragot) en Lavinia Meijer (harp). De overdenking werd uitgesproken door hoofdkrijgsmachtaalmoezenier Tom van Vilsteren. Tot slot werd het zesde couplet van het Wilhelmus gezongen, met daarin de woorden “de tirannie verdrijven, die mij mijn hart doorwondt.”

Comité 4 en 5 mei: Ook jongeren hechten vooral aan twee minuten stilte tijdens herdenking

Een herdenking hoeft voor jongeren geen populair evenement of show te zijn. Onderzoek van het Nationaal Comité 4 en 5 mei en Arq Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld laat zien dat kinderen en jongeren de plechtige en waardige sfeer van een herdenking zeer waarderen en verwachten. Nieuwe vormen van herdenken kunnen heel mooi en indringend zijn, maar jongeren hechten aan traditie.

Rituelen moeten niet te kinderlijk zijn of populair gemaakt worden. Herdenken hoort respectvol te zijn, verdriet hoort erbij. Traditionele rituelen, zoals een trompetsignaal, het zingen van het volkslied en vooral de twee minuten stilte, worden door jongeren positief gewaardeerd.

Volwassenen vinden de twee minuten stilte eveneens het meest aansprekende onderdeel van de herdenking. Uit het jaarlijkse Nationaal Vrijheidsonderzoek, uitgevoerd door Kantar Public, blijkt dat 94% van de Nederlanders de twee minuten stilte het meest waardeert, gevolgd door het halfstok hangen van de Nederlandse vlag (88%) en het spelen van het Wilhelmus (86%).

Meer aandacht voor huidige oorlogen

Uit de onderzoeken blijkt dat jongeren het herdenken van de Tweede Wereldoorlog belangrijk vinden. Tegelijkertijd willen vooral jongeren ouder dan 16 jaar dat er tijdens de herdenking meer aandacht is voor mensen die nu door oorlogsgeweld om het leven komen. Ook dat sluit aan bij de algemene trend.

Zo blijkt uit het onderzoek van Kantar dat 29% van de Nederlanders op 4 mei denkt aan alle oorlogsslachtoffers van alle oorlogen. Een toenemend aantal denkt aan alle oorlogsslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog van alle nationaliteiten (21% nu, tegen 16% in 2018). Het aantal mensen dat specifiek aan de Nederlandse oorlogsslachtoffers denkt, neemt af van 18% in 2018 naar 12% in 2019.

“De onderzoeken laten zien dat aan de huidige plechtige vormen van herdenken en vieren en de rituelen die daarbij horen, door zowel jong als oud veel waarde wordt gehecht. Wel zien we dat het perspectief op de oorlog en het herdenken van de slachtoffers steeds internationaler wordt”, aldus Gerdi Verbeet, voorzitter van het Nationaal Comité 4 en 5 mei.

Het gedicht van Maureen de Witte:

Maureen de Witte (17) droeg op 4 mei jl. haar gedicht voor tijdens de Nationale Herdenking op de Dam in Amsterdam. Het gedicht van de scholier uit Emmeloord kwam als winnaar uit de bus tijdens de finale van Dichter bij 4 mei die vandaag in de Meerpaal te Dronten plaatsvond.

Eén keer vaker

Eén keer vaker kijken,
naar de foto aan de muur,
van mijn opa in het uniform,
strijdend voor mijn vrijheid,
ging hij dwars door het vuur.

Eén keer vaker strijden,
dan dat je werkelijk kon,
strijdend tot aan het einde,
omdat je met opgeven
de oorlog niet won.

Eén keer vaker liefhebben,
hen die ons zijn ontgaan,
opdat de herinnering blijft leven,
opdat we niet vergeten
wat zij voor ons hebben gedaan.

Eén keer vaker denken,
aan die verleden tijd,
die zelfs in het heden,
in de wereld om ons heen
voor altijd zichtbaar blijft.

Eén keer vaker...

NATZWEILERREIS 2019

De organisatie rond de reis van 12-16 september 2019 is weer gestart. Het spreekt voor zich dat de reis in eerste instantie bedoeld is voor de Oud-Natzweilers Ernst en Skippy en jullie families. Mochten er vrienden mee willen dan zal het bestuur daar een beslissing over nemen.

Het hoofdkamp Natzweiler Struthof werd in etappes in september 1944 ontruimd. Het eerste grote transport was 6/7 september en dit ging door tot 21 september. In november 1944 werd een leeg hoofd kamp door het Franse leger aangetroffen. De buiten kampen in Duitsland bleven echter bestaan. De bevrijding van Natzweiler is dus pas in 1945.

Dit jaar zullen wij gezamenlijk met de Noren, Luxemburgers, Belgen en wellicht Fransen hierbij stilstaan en zo een internationale herdenking organiseren.

Inlichtingen via het contact formulier van onze website of per email naar : marjolijndeloos@gmail.com

Voorlopig programma

Donderdag 12 september 2019

Aankomst in Hotel Restaurant La Fischhutte
Welkomst diner

Vrijdag 13 september 2019

Ochtendprogramma, nog nader in te vullen
Lunch
Middag vrijdag
Diner Fischhutte
Fakkelwacht samen met andere nationaliteiten

Zaterdag 14 september 2019

Internationale en Nederlandse herdenking in het kamp
Lunch Auberge Metzger met de Noren
Bezoek station Rothau
Middag vrij
Diner Fischhutte

Zondag 15 september 2019

Vrij bezoek aan het kamp, het CERD, de steengroeve en gaskamer
Lunch
Middag vrijdag
Afscheidsdiner Fischhutte

Maandag 16 september 2019

Vertrek naar huis

GEBORTE DATA OUD-NATZWEILERS

18-05-1922	Skippy	de Vaal
14-07-1923	Ernst	Sillem

VERVOLG MEMOIRES BART VAN DER POT

Deel 5, Buchenwald - Dora

Begin November 1944 moest ik plotseling op transport naar 'Dora'. Daar was als niet-communist niets tegen te doen; het hing samen met het Mibau-commando. Ik voelde dit toch als een soort in de steek gelaten worden, want mijn lichamelijke conditie was niet goed. Overigens moet wel duidelijk gesteld worden dat de selectie wie wel en wie niet geholpen kon worden aan een blijvende baan, wel streng moest zijn, wegens de beperkte mogelijkheden. Enige maanden eerder hadden wij niet-communistische Nederlanders over deze selectie een felle discussie gehad met onze communistische landgenoten over het op transport laten gaan van de heer Kolkman, Nederlands consul in Toulouse. Kolkman was bij vele Fransen en in Frankrijk gearresteerde Nederlanders bekend als een belangrijke figuur van het verzet in Zuid Frankrijk, die velen hielp op doortocht naar Spanje. Charly Hugenholtz moet ongeveer een jaar bij hem hebben meegewerkt. Kolkman had geluk dat zijn arresteerders niet hebben geweten wat hij allemaal deed en hem naar Buchenwald stuurden.

Je werd niet tot een verblijf in Buchenwald veroordeeld, integendeel, je werd daarheen gestuurd als er geen veroordeling kon worden uitgesproken en men het niet verantwoord vond je vrij te laten. De concentratiekampgevangenen heetten dan ook 'Schutzhäftlinge'¹.

Er moet met Kolkman zijn gepraat over politiek en daarbij moet hij op de communisten een 'slechte' indruk hebben gemaakt. Kolkman is maar enkele dagen in Buchenwald geweest, alleen quarantaine, bijna niemand heeft hem gezien of gesproken. Pas later is uitgelekt dat hij meteen weer op transport is doorgestuurd, hoewel hij er lichamelijk niet best aan toe was.

Dit laatste werd ook door de communisten niet tegengesproken, maar hun principe was nu eenmaal dat voor de wederopbouw van de maatschappij (na de ondergang van het nationaal-socialisme) in de eerste plaats de (pro-)communisten dienden te worden gespaard.

---

¹ Schutzhäftling - hier te interpreteren als 'voor de zekerheid gevangen gezet', d.w.z. voor de zekerheid van de Nazi's

Voor mij lag deze zaak in een heel ander vlak, want ik zou alleen illegaal in Buchenwald hebben kunnen blijven. Als ik geen roodvonk had gehad, zou ik al in september naar Dora zijn gestuurd. Bovendien zou de toestand in Dora de laatste maanden sterk zijn verbeterd en al haast beter zijn dan in Buchenwald zelf.

Hoe paradoxaal het ook klinkt, ik had er heel wat voor over gehad om in Buchenwald te mogen blijven. Na ruim 2 ½ jaar was het een vertrouwde omgeving geworden.

Hier past nog even een overzicht van de toestanden in Buchenwald in de zomer 1944 in vergelijking met voorjaar 1942 zoals eerder beschreven.

De discipline was veel verminderd. Ochtendgymnastiek en Bettenbau al lang afgeschaft. Mishandelingen veel minder door protesten van de burgerwerkgevers. De Steinbruch was geëlektrificeerd². Kleding enorm verbeterd door invoer van burgerkleding, waarschijnlijk veel uit Auschwitz. In de jassen werd daarbij een gat van 20x20 cm geknipt en met zebragoed weer dichtgemaakt; dat gat werd gaandeweg kleiner en vaak 'vergeten'. De hygiëne werd met hand en tand verdedigd tegen de steeds gevaarlijker overbevolking in: regelmatig baden en kleren laten wassen. Regelmatig ook luizen-controle, waarbij ieders schaamhaar met een loupe werd onderzocht. Ondanks de tienduizenden die kwamen en gingen was er luis nog vlo te bekennen toen ik wegging. Er was een 'Puff'(bordeel) sinds eind 1943 met ruim 20 dames. De stichting hiervan had veel rumoer veroorzaakt. De communisten waren er tegen omdat de dames ook gevangenen waren en regelden het zo, dat eerst een geneeskundig onderzoek moest plaatshebben en dan werden de 'Puffzettel' door de blokoudste op de appèlplaats uitgereikt. Weinig Nederlanders deden hieraan mee, soms was het als een soort bewijs bedoeld geen homoseksueel te zijn.

Dit instituut was wel tekenend voor de nazi-mentaliteit: het was bedoeld ter verbetering van de werkprestaties, want tezelfdertijd werd het werk min of meer naar prestatie betaald met 'Buchenwaldmarken' en die kon je niet allemaal aan de schaarse cantine-zaken kwijt.

De 'Puff' lag naast de ingang van het Revier en was verreweg de best gebouwde barak. Na het bombardement werden er vele gewonden in

---

² Men mag aannemen dat de lorries nu elektrisch werden aangedreven.

ondergebracht en door de bewoners zelf zo goed mogelijk verpleegd. Verder was er een bioscoop, waar ook Engelse films werden gedraaid, die de SS-ers ook graag wilden zien, maar die niet vertoond mochten worden in een normale bioscoop. Het was een wonderlijke gewaarwording zo'n film uit die haast vergeten wereld te zien en toen het 'God save the King' ten gehore werd gebracht, ontroerde mij dat bijna alsof het 't Wilhelmus was.

Op Zondagmiddagen werden wel bokswedstrijden georganiseerd. Goede deelnemers konden rekenen op extra eten en beter werk. De grote massa liep er nog wel uitgemergeld bij en had geen belangstelling voor deze luxe, maar er waren naar verhouding toch veel meer figuren, vooral onder de Nederlanders, die niet meer dagelijks alle krachten hoefden in te spannen om in leven te blijven.

De laatste goede ervaring in Buchenwald [bij het vertrek naar Dora] was bij de controle in de Bekleidungskammer. We kregen weer 'echt' zebra aan, maar ik had kans gezien een extra eigen trui en windjacke er onder aan te trekken en een goede deken nam ik domweg over de schouder mee. Allemaal spullen uit pakketten uit Ter Wolde. De man die mijn uitrusting controleerde, ontdekte de extra kleren en begon te schreeuwen over uitkleden, maar hij liet dit voornemen varen toen op rustige toon achter hem werd gezegd: "Nein, der ist richtig, der kann weiter gehen". Ik kon niet zien wie dat zei, waarschijnlijk was het een oudere Nederlandse communist, die mij hiermee een grote dienst bewees.

's Avonds gingen we weg, 150 man in 2 goederenwagons. De deken kwam goed van pas. Er waren geen andere Hollanders, alleen enkele vage bekenden.

Dora lag bij Nordhausen en Sangershausen in de Harz.

Vroeg in het donker kwamen wij daar aan en moesten nog een eind lopen. Hierbij werden wij beschenen door een hoog op de berghelling geplaatst fel zoeklicht dat met ons mee zwenkte. In dit licht passeerden wij enige verticaal opgestelde 20 meter hoge raketten, die een spookachtige indruk maakten. Het kamp was nog nieuw, nog geen jaar in gebruik. Voor die tijd werden de gevangenen in tunnels ondergebracht waar ze ook werkten en na korte tijd stierven.

Er waren twee evenwijdige tunnels op een afstand van circa 200 meter van elkaar en meer dan een kilometer lang.

Dit waren de toe- en afvoerwegen waar ook spoorwagens konden rijden. Tussen die twee lange tunnels waren tientallen dwarstunnels gemaakt, die als fabriek of werkplaats waren ingericht en waarvan sommige in het begin als onderkomen hadden gediend voor de slaven die steeds nieuwe tunnels moesten uithakken.

De verhalen van de weinige overlevenden uit die tijd waren ontstellend: bijvoorbeeld 1000 doden per maand op een totaal van 3000.

Een Fransman, monsieur Bury, vroeger chef van de Franse radio-omroep, een bijzonder krachtige en beschaafde persoonlijkheid, moet op een goede dag hebben weten door te dringen tot de hoogste chef, Dr. Sawatski en hem hebben overreed mee te gaan kijken naar de onbeschrijfelijke 'behuizingen'. Daarna is met spoed een model klein concentratie-kamp uit de grond gestampt en werden ruime rantsoenen verstrekt: 650 gram brood per dag nog toen ik aankwam. Meer dan een weekrantsoen toen in Holland.

Het kostte moeite ons onder dak te brengen. Eerst kwam ik met 10 anderen in een barak met als blokoudste een Duitse aristocraat, die ons met een beleefde buiging welkom heette. Maar er was niet genoeg plaats meer en ik kwam terecht in de barak van Karl Brinkmann, Sicherheitsverbrecher, berucht roofmoordenaar uit vroegere tijden, goed bevriend met zijn SS-bazen. Hij handhaafde een ijzeren discipline en de barak zag er piekfijn uit. De bewoners waren merendeels Russen en Fransen en tot mijn grote vreugde zat Eric [Roest] daar ook en nog wel op dezelfde vleugel. Hij was in goede doen en zou juist gaan verhuizen. Toch tijd genoeg om mij wat op de hoogte te brengen en advies te geven over te prefereren commando's.

De indeling in commando's ging hier als op een slavenmarkt in zijn werk. Alle nieuwkomers werden in een zaal verzameld en diverse Kapo's kwamen uitzoeken. Als Frans en Duits sprekend elektrotechnicus kon ik kiezen uit diverse 'banen'. Eric had aangeraden de "Kontrolle Scherer" en ik was al gauw door de niet onsympathieke Kapo ingerekend. Het werk was heel simpel, rustig met een kleine groep in een eigen afgeschoten ruimte in een der dwarstunnels. Er werkte een stel Franse intellectuelen, die, hoewel hun groep

in het afgelopen jaar erger dan gedecimeerd was, hun goede manieren en humeur grotendeels hadden bewaard. Verder nog een Pool, een Hongaar (direct als jood te herkennen maar niet geregistreerd) en een Belg. De in deze groep toonaangevende Fransen zaten in dezelfde barakhelft als ik en al spoedig nodigden ze mij uit bij hun aan tafel te komen zitten.

De eerste dagen zat ik met jonge Russen aan tafel en dat was geen genoegen: al het eten werd 'eerlijk' verloot, maar de chef en zijn vriendjes lootten altijd het grootste stuk. De taal vormde ook een grote barrière tot beter onderling begrip.

Charles Sadron, Raymond de Miribel, Jean Gaillard, Finelli, Anfrani, Lionel zijn namen die ik me nu nog herinner. Achtereenvolgens waren zij: Prof in Straatsburg, student in de rechten, vliegenier, prefect van politie uit Marseille, marine-officier, wiskunde-leraar.

De verhouding Russen-Fransen was slecht. Beide nationaliteiten hadden de hoofdcontingenten geleverd bij de verschrikkelijke beginperiode. De Russen waren fysiek veel sterker en bestalen of beroofden de Fransen (en elkaar ook wel). Als er 100 Russen en 100 Fransen tegelijk aankwamen, waren er na een paar maanden nog 70 Russen en 20 Fransen over. Zelfs als je je brood onder je hemd mee naar bed nam, vertelde een Fransman, en je schoenen aanhield, was alles de volgende ochtend soms toch gestolen.

Maar dit was vóór mijn tijd en ik had het nu naar omstandigheden goed getroffen. Bijna heel Dora werkte in ploegendienst in de tunnels. Elke 12 uur loste je de andere ploeg af. Zo werden ook de barakken dubbel gebruikt. Op Zondag werd er niet gewerkt en moest er dus met twee man per bed geslapen worden en als je niet zorgde op tijd in bed te zijn, liep je kans in een hoek op de grond te moeten overnachten.

Ondanks de meest rigoureuze maatregelen er tegen, wemelde het steeds weer opnieuw van de luizen. Die waren meegekomen uit de verwaarloosde tunnel-onderkomens. De operatie 'Entlausung' hielp voor een maand ongeveer en kostte veel slaap: allen uit de barak naar het badhuis, bespoten met luizenvergif, kopje onder in een naar lysol stinkend bad en warm douchen; alle oude kleren raakte je kwijt en nieuwe, althans schone, terug. Persoonlijke bezittingen, zoals mes, lepel, aansteker, broekriem raakte je deels ook nog kwijt.

Zo dook je dan weer op met veel te korte pijpen en mouwen. Het kostte dan eerst veel energie je uitrusting weer zo goed mogelijk in orde te krijgen, dat was van veel belang om je wat vrijer met minder kans op klappen te kunnen bewegen.

De barak werd leeggehaald, bespoten en van nieuwe matrassen voorzien. Grondiger kon het niet. Helaas konden niet alle barakken tegelijk behandeld worden en ontdekte je na enkele weken toch weer een luis. Ondanks dagelijks nauwkeurig speuren ving je er dan toch steeds meer, andere kleren had je niet, wassen of uitkoken was praktisch onmogelijk.

Het werk bestond uit het controleren van gyroscopen.

We deden dat met zijn drieën: de Pool Alex Kacsmarek keurde de 'Horizonten', Raymond de Miribel en ik deden de 'Vertikanten'. De Horizonten dienden voor het weer naar beneden sturen van de V2-raketten na een van tevoren ingestelde tijd en de Vertikanten, waarvan er 2 per raket waren, voor het aanhouden van de uitgezette koers. Deze apparaten zagen er uit als een stuk kachelpijp 15 cm diameter bij 30 cm lang.

Je zette zo'n ding in een elektrische schommel die beurtelings naar voren-naar achteren en [van] links- naar rechts schommelde, terwijl hij met een soepele 12-aderige kabel met de meetapparatuur was verbonden. Van dit schommelen mocht de gyroscoop niet van streek raken, terwijl er enkele kunstjes mee werden uitgehaald. Repareren mochten wij niet en konden wij in de meeste gevallen ook niet, maar al was het een simpel foutje aan de stekker, wij plakten er volgens voorschrift een groot papier met 'fehlerhaft' op en zetten het bij de andere afgekeurde.

Onze chef was een grote, domme, niet al te ongeschikte Duitser, die er totaal niets van begreep. Raymond duidde hem aan met "l'épicier" (kruidenier). Het enige wat hij deed, was proberen ons wakker te houden door met een liniaal hard op zijn bureau te slaan en te roepen: "nicht schlafen". Bij ongemerkt hinderlijk bezoek komt dit nog erg nuttig zijn ook.

Een enkele keer kregen wij op onze kop dat we een apparaat niet afgekeurd hadden; dat was dan gebleken bij de eind keuring van de hele raket. Zo gingen wij steeds meer afkeuren zonder dat iemand dat gek vond. Deze spullen kwamen van de Zeiss-fabrieken in Jena, waren met grote precisie

gemaakt en zeer zorgvuldig verpakt in grote dozen, hangende tussen metalen soepele spiraalveren. Eenmaal per week kwam een 'Transportkolonne', bestaande uit 10 Russen en een Vorarbeiter de afgekeurde apparaten ophalen. Zij droegen ze dan onverpakt in hun armen weg en kieperden hun last in een magazijn aan de grote transporttunnel. Vanuit dat magazijn werden ze op even weinig delicate wijze per spoorwagon naar Zeiss in Jena teruggebracht. Bij aankomst zullen ongetwijfeld de meeste apparaten wel beantwoord hebben aan ons plakkaat 'fehlerhaft'.

Zo waren wij moeiteloos en schijnbaar gevaarloos in de voldoening gevende situatie geraakt veel meer schade te berokkenen dan al onze meer of minder nuttige arbeid voordien bij elkaar.

Medio Februari 1945 kondigde onze 'kruidenier' aan dat er een hoofdingenieur uit Jena onderweg was om te zien wat er hier toch met de 'Vertikanten' gebeurde. Wij maakten ons nog niet direct grote zorgen, want die keuring in dat schommeltje was op zichzelf vaak een dubieuze zaak: de eerste keer goed en de tweede keer buiten het tolerantie-gebied, of ook wel omgekeerd - eerst niet helemaal goed en daarna wel goed. Wanneer er dus apparaten het ruwe transport goed zouden hebben overleefd, was er toch wel een verklaring voor onze afkeuring te geven.

Daar was hij dan de hoofdingenieur van Zeiss Jena. Herr Seidel, keurig, niet onvriendelijk, geen typische Duitser. Ik deed het woord want Raymond kon praktisch geen Duits en de Duitse woorden die hij kende sprak hij op zijn Frans uit. Herr Seidel moest het naadje van de kous weten en kwam er al gauw achter dat er een tussenmagazijn moest wezen waar de laatste door ons afgekeurde Vertikanten moesten staan.

Hij liet ze terughalen en opnieuw door ons keuren. De meeste waren goed. Ik had al een keer gezegd dat wij gedwongen waren uiterst streng te keuren en daarom wel twee of driemaal hetzelfde apparaat keurden bij de geringste verdenking van onstabiliteit, maar ik moest wel toegeven dat er nu bij vele afgekeurde met de beste wil niets verkeerd te bespeuren viel.

Mijn oog viel op het hakenkruis-speldje dat de man op zijn revers droeg en ik zag weer voor me de ophanging met een montage-takeltje van een 'Saboteur' (een Rus die in het besturingsgedeelte van een V2 had gepist). Speciaal de controle-afdelingen moesten dat bijwonen. Ook hing er eens een hele rij [dode

gevangenen] met dik gezwollen tongen boven de uitgang van de tunnel en moest iedereen bukkend daar onderdoor; ook de burger-leidinggevend. Onze kruidenier zei toen ter verontschuldiging van deze barbaarse vertoning: “das sind ja auch Saboteure!”.

Raymond zag dat ik versaagde³ en kwam met zijn beste Duits zeer rad in het geweer. Hij probeerde hetzelfde te zeggen als ik: “dan wel goed, dan weer niet goed, zeker is zeker, er mag geen enkel foutje zijn, enzovoorts. Hij deed dit met zoveel overtuiging en charme en met zo'n wonderlijk taaltje, dat Seidel lachend zijn hand opstak om deze waterval van gekke woorden te stoppen en zei: “Nah, ihr Brüder, ich bleibe vorläufig hier und kein Vertikant darf zurück gehen ohne meine Genehmigung”. Ik neem aan dat hij dat haken-kruis speldje wel moest dragen omdat hij een veel te fatsoenlijk gezicht had.

Met dit goed afgelopen avontuur is de gewone logische volgorde wat verstoord.

Kerstmis 1944min Dora herinner ik me beter dan de twee voorafgaande in Buchenwald. Van Buchenwald herinner ik me alleen de reusachtige, verlichte spar naast de poort. In Dora organiseerde onze Karl Brinkmann een vrolijk avondje, waarbij hij zich en zijn SS-vrienden-genodigden goed van Schnapps voorzag.

Wij, de bewoners, nog wel in dubbele bezetting omdat er niet gewerkt werd, waren eerst al enige uren buiten de barak gehouden, omdat Karl rust wilde hebben.

's Avonds stonden we dan dicht op elkaar in het dagverblijf van onze vleugel. Er moest gezongen worden door de verschillende nationaliteiten. Brinkmann kondigde aan: “Jetzt werden meine Russische Freunde für uns singen”. Dan de Polen, de Joegoslaven, enz. Hollanders waren wij maar met zijn tweeën: Kees Limburg en ik; en hij zag ons dan ook over het hoofd. Hier tussendoor zong hij zelf met z'n SS-vriendjes weinig stichtelijke soldaten-liederen. Totdat er een Fransman opstond die aankondigde alleen te zullen zingen. “Ave Maria . . . .”. Onmiddellijk viel er een grote stilte onder de toehoorders. Deze man kon werkelijk zingen. De grote meerderheid van het publiek was noch Frans noch christelijk, toch maakte dit op iedereen grote indruk. “Bis, bis” werd

---

³ Versagen = verzwakken, het af laten weten

er geroepen en allen stemden daarmee in. Wederom was het hele bonte gezelschap muisstil, de halfdronken SS-ers inclusief.

Met Kees Limburg stond ik vaak op de appèlplaats en wij marcheerden dan samen de tunnel in, waarbij we weer eens gewoon Nederlands konden praten. Kees Limburg had een belangrijke relatie in de persoon van de Nederlander Jan Kuit, zeer prominent bewoner van een eigen huisje bij het bouw bureau, waar hij als jong-MTS-er in de bouwkunde een leidende functie had.

Enkele malen ben ik met Kees Limburg meegegaan naar deze keet-bungalow [van Jan Kuit]. Daar was altijd genoeg te eten en te roken en ik kreeg er ook eens 'nette' kleren na een Entlausung. Hoe Jan Kuit het zover had weten te brengen, weet ik niet, maar hoewel jong, was hij er niet verwaand bij geworden en deze bezoeken waren een verademing na het voortdurende massa-bestaan.

Aan het eind van een Zondagmiddag was ik op bezoek bij Jan Kuit, toen ineens het bericht door de radio-omroep klonk, dat iedereen binnen moest blijven omdat er een groep gevangenen uit de 'bunker' was ontsnapt; op iedereen die in het halfduister buiten liep zou onmiddellijk worden geschoten. De achtergrond van dit bericht was de arrestatie enkele dagen eerder van een groepje vooraanstaande gevangenen die al een tijd bezig waren geweest met het organiseren van een gewapend verzet om niet machteloos te zijn als kort voor de bevrijding het bevel tot vernietiging van het hele kamp zou worden gegeven. Dit was in Buchenwald al eerder op touw gezet en in beide gevallen heeft het de besten van de gevangenen uiteindelijk het leven gekost⁴.

De gearresteerde gevangenen (hier geen pleonasme⁵) waren blijkbaar door dappere vrienden 'bevrijd', uit de cellen ('Bunker'), zodat ze 'vrij' in het kamp konden rondlopen.

Wij voelden ons niet erg op ons gemak in dit vrij ver van de normale barakken gelegen gebouwtje van Jan Kuit, waar we helemaal niets te maken hadden. Weggaan was te gevaarlijk, dus we bleven daar de hele nacht, om beurten wakend. Er werd wel een paar maal geschoten buiten, maar niemand kwam kijken bij ons. De volgende ochtend was het de kunst ongemerkt op het goede

---

⁴ A.R.: je ziet hier de parallel met de O.D. in Delft; zowel het idee van de opzet van een verzetsgroep, als hoe het afloopt.

⁵ Pleonasme = woordovertoelligheid: een gevangene is altijd eerst gearresteerd. Cynisch grapje van Bart.

moment de barak binnen te komen. Het was toen al helemaal licht en buiten lopen op zichzelf niet meer verboden. Het was zo'n gedrang in de barak, zoals altijd kort na de reveille, dat we inderdaad ongemerkt binnen kwamen. Toch werd Kees Limburg al gauw door Brinkmann opgeroepen en flink afgetuigd, nadat hij eerst had moeten uitleggen waar hij die nacht geweest was. Ik verwachtte daarna aan de beurt te zullen komen, maar er gebeurde niets. De oorzaak van dit verschil in behandeling moet geweest zijn dat mijn zondagse kribgenoot zijn mond hield toen gevraagd werd zondagavond wie nog misten. Kees Limburg was wel als afwezig opgegeven. Mijn slapie was een sympathiek baasje, een kapitein van het Franse leger, begin 50 jaar, gepensioneerd en had zo nu en dan last van spiertrekkingen in een van zijn benen ten gevolge van een verwonding in de oorlog 1914-1918. "Je n'ai rien dit", zei hij vergenoegd lachend toen dit goed was afgelopen; het had hem ook een pak slaag kunnen kosten. De uit de bunker bevrijde gevangenen werden alle 9 (?) gepakt en vermoord. Het waren voor mij onbekenden, maar andere Nederlanders die er al langer waren, trokken zich dit drama van de geestelijke elite erg aan.

Niets uit deze uitgave (of via de website) mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Bart vd Pot, neef van Bart vd Pot..

In de volgende Natzweilerberichten zullen deze memoires niet meer gepubliceerd worden. Inmiddels zijn deze in boekvorm verschenen.

U kunt dit boek, Herinneringen aan Buchenwald, kopen bij

<https://www.bol.com/nl/p/herinneringen-aan-buchenwald/9200000096389982/>
<https://geschiedenis-winkel.nl/herinneringen-aan-buchenwald-bart-van-der-pot.html>
<https://www.boeken.nl/boeken/geschiedenis-politiek/geschiedenis-algemeen/9789463384971/herinneringen-aan-buchenwald>

Het is uitgegeven bij Uitgeverij Aspekt
Het ISBN nummer is 978-94-6338-497-1

Uniek fotoproject: Geef gevangenen een gezicht

Kamp Amersfoort zoekt foto's oud-gevangenen

Door Jeroen Hendriks*

Nationaal Museum Kamp Amersfoort zoekt foto's! Portretten of groepsfoto's van de meer dan 35.000 mensen – mannen, vrouwen, jongens en meisjes – die tussen 1941 en 1945 in het kamp gevangenen waren van de Duitsers. Van de ruim 600 Nederlandse gevangenen in Natzweiler-Struthof heeft het overgrote deel ook enige tijd in Kamp Amersfoort gezeten.

Geef gevangenen een gezicht, heet het project. Het doel is om met de verzamelde foto's een fotomonument te realiseren in het nieuwe herinneringscentrum van Kamp Amersfoort, als eerbetoon.

Want ondanks de prachtige omgeving met bos en heide was Kamp Amersfoort een verschrikkelijke plek. Of misschien wel dankzij dat afgelegen natuurschoon konden de nazi's er tussen 1941 en 1945 vrijwel ongestoord hun gang gaan. Ruim 35.000 mensen werden er onder erbarmelijke omstandigheden vastgehouden en zij moesten dagelijks knokken voor hun leven.

Geestelijken, communisten, werkweigeraars, Joden, zwarthandelaren, gijzelaars die domweg waren opgepakt wegens vergelding voor verzetsdaden, plegers van die verzetsdaden. Iedereen die de Duitsers onwelgevallig was kon achter het hoge prikkeldraad van het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort (PDA), zoals het kamp officieel heette, verdwijnen. Sommigen haalden er de bevrijding op 19 april 1945, maar menigeen liet er het leven of werd op transport gezet naar een van de andere Duitse kampen.

„Wij van Kamp Amersfoort willen hen weer mens maken. Een naam

geven. En een gezicht”, vertelt projectleider Remco Reiding. „Om te laten zien met hoeveel ze waren, om te laten zien hoe verschillend ze waren, om te laten zien dat ze allemaal een uniek mens waren en geen willekeurig nummer in de kampadministratie”.

„De gevangenen zijn in dit kamp door de bezetter ontmenselijkt”, zegt Reiding. „Hun kleding en bezittingen werden afgenomen. Gevangenen raakten hun naam kwijt en werden een nummer. Levende geraamten door honger en ziekte, in voden in de massa. We hechten er dan ook heel veel waarde aan om hen een gezicht te geven, om hen zichtbaar te maken op de plek waar zij zoveel leed hebben moeten doorstaan. Want voor ons zijn de gevangenen geen nummer, maar is elk van hen een waardevol mens van vlees en bloed.”

Met de uiteindelijk hopelijk vele duizenden foto's wordt een fotomonument opgericht in de vorm van een grote wand met afbeeldingen. Die wand wordt onderdeel van de nieuwe museale ruimte die in april 2020 wordt geopend. Een indringend eerbetoon aan de mensen die in Kamp Amersfoort kortere of langere tijd gevangen hebben gezeten.

Ingezonden foto's worden na controle en bewerking ook op de website gepubliceerd, maar het kan enige tijd duren voor het beeld zichtbaar is. „Want het kan en mag niet zo zijn dat er door een 'grappenmaker' per ongeluk een foto van bijvoorbeeld een SS'er tussen komt te hangen”, aldus Reiding. Via deze website kunnen mensen ook een donatie te doen om het hele project en het fotomonument mogelijk te maken.

Willemien Meershoek, directeur van Kamp Amersfoort, verwacht veel van het bijzondere project. „Ik hoop dat iedereen dit project omarmt en nog één keer de zolder opkruipt of oude fotoalbums uit de kast trekt om ons te helpen de oud-gevangenen weer zichtbaar te

maken. Voordat het te laat is.”

De foto's kunnen worden aangeleverd op de speciale website www.geefgevangeneneengezicht.nl.

Als dat niet lukt, kunt u ook mailen naar info@kampamersfoort.nl of bellen naar 033-4613129.

* Jeroen Hendriks is journalist en vrijwilliger bij Kamp Amersfoort

UIT DE KRANT/VAN DE PERS.....

Kamp Amersfoort schrapt na protest eerbetoon aan 'SS-bewonderaar' Armando

AMERSFOORT, 11 april 2019 - Kamp Amersfoort schrapt het geplande eerbetoon aan 'SS-bewonderaar' en schrijver-schilder Armando aanstaande zondag. Dat heeft directeur Willermien Meershoek laten vandaag per mail laten weten. Enkele organisaties op initiatief van de AFVN-Bond van Antifascisten hadden daar heftig bezwaar tegen gemaakt. Zij noemen Armando een 'SS-bewonderaar'.

Armando publiceerde in 1967 samen met Hans Sleutelaar het interviewboek 'De SS'ers' waar acht Nederlandse SS'ers alle ruimte kregen voor hun verhaal. Daardoor bevat het boek volgens de AFVN 'ongeveer 80 antisemitische, discriminerende, racistische en holocaust-ontkennende passages'. De geïnterviewden geven zelfs op 'negers' af. Bij de verschijning van het boek ontstonden er ook heftige protesten, onder meer in ex-verzetskrant Vrij Nederland. De twee auteurs procedeerden tegen de krant, maar verloren.

"De geïnterviewden verheerlijken het hele boek door continu de SS en beweren ook dat zij zich geen enkele oorlogsmisdaad hebben begaan. En de twee auteurs nemen nergens in het boek afstand daarvan, ook niet in de recentste editie van 2012 of ooit daarna", zegt woordvoerder Arthur Graaff van de bond.

Hij wijst erop dat er ook aantoonbare feitelijke fouten in het boek staan, zoals dat Nederland met 25.000 man de meeste buitenlandse leden van de SS zou hebben geleverd. Dat zijn echter de Letten, met 41.000 man. De AFVN heeft dit ook aangekaart bij de uitgever, de Bezige Bij in Amsterdam, die nog niet gereageerd heeft.

(Zie voor een eenvoudig overzicht

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Waffen-SS_divisions)

Ook stellen de schrijvers in hun voorwoord dat de SS het meest succesvolle geheronderdeel was. Het boek blijkt opgedragen aan ene Dick, die een neef van Armando was en lid van de SS. Op het schutblad voorin het boek staat

een citaat van de voormalige bondskanselier van Duitsland, Konrad Adenauer uit 1953: '**Die Waffen-SS waren Soldaten als alle andere auch**'; en '(...)das die Waffen-SS kein Juden erschossen hat.'

De AFVN-BvA is blij met het schrappen van dit eerbetoon maar wil nog in gesprek met de leiding van het kamp om herhaling van dit soort voorvallen te voorkomen.

Comité 4 en 5 mei: Persbericht, 11 april 2019

Het Nationaal Monument Bos der Onverzettelijken ontvangt *Compliment voor een oorlogsmonument*

Het Nationaal Monument Bos der Onverzettelijken in Almere heeft het *Compliment voor een oorlogsmonument 2019* ontvangen. In de Bantsiliek te Bant ontving Heleen Visser, van Stichting Bos der Onverzettelijken, het kunstwerk 'Thuis' en 1.000 euro ter ondersteuning van activiteiten die het monument 'levend' houden. Denk hierbij aan het borgen van het beheer en behoud van het monument en de organisatie van inhoudelijke activiteiten.

De provincie Flevoland en het Nationaal Comité 4 en 5 mei reikten vandaag samen het *Compliment voor een oorlogsmonument* uit. De jury heeft de inzendingen beoordeeld op een aantal punten, waaronder de wijze waarop het monument 'levend' gehouden wordt. Daarnaast is gekeken hoe het beheer en behoud van het monument georganiseerd is voor nu en de toekomst. Juryvoorzitter en commissaris van de Koning in Flevoland, Leen Verbeek: "In de beleving van de jury is het Nationaal Monument Bos der Onverzettelijken sterk toekomstgericht en zoekt het op een innovatieve manier aansluiting bij nieuwe generaties."

Van Nationaal Monument Bos der Onverzettelijken in Almere is een videoportret gemaakt door Omroep Flevoland <https://bit.ly/2Uf16lc>.

Kunstwerk 'Thuis'

De winnaar heeft naast 1.000 euro ter ondersteuning van de activiteiten, het door Ninette Koning vervaardigde kunstwerk 'Thuis' ontvangen. Dit kunstwerk verbeeldt een huis met vleugels op een transparant blok. Het huis is omhooggetild om het belang van 'thuis' aan te geven. Het transparante blok

symboliseert de breekbaarheid van vrede en veiligheid, maar ook dat transparantie nodig is om vrede te bereiken. De veren in het dak van het huis symboliseren vleugels. Deze geven de vrijheid om alles in een ander perspectief te zien, maar wel vanuit een veilige thuishaven.

Nationale Viering van de Bevrijding

De provincie Flevoland is in 2019 gastprovincie van de Nationale Viering van de Bevrijding. De provincie organiseert in samenwerking met het Nationaal Comité 4 en 5 mei, de gemeente Almere en Bevrijdingsfestival Flevoland een afwisselend programma rondom de 5 mei-lezing door schrijver en wetenschapper Rosanne Hertzberger in theater KAF in Almere. In aanloop naar dit evenement vinden in de provincie meerdere activiteiten plaats, waaronder het *Compliment voor een oorlogsmonument*. Voor meer informatie: www.flevoland.nl/bevrijdingsdag.

VAN DE PENNINGMEESTER

Voor de goede orde vermelden we nog een keer dat diegenen die de Nieuwsbrief als platte tekst willen blijven ontvangen voor 2019 weer het bedrag van € 20,00 euro moeten overmaken op onze rekening:
NL26INGB0000394148.

VERZOEK OM VASTE DONATIES

Zoals altijd komt er een dankwoord voor de goede gaven van de verschillende donateurs. Ook nu weer, DANK!

Het bestuur is meer en meer bezig de geschiedenis van het kamp en de oud-gevangenen te digitaliseren, de Nieuwsbrief wordt gemaakt en verspreid, er is soms acte de présence bij herdenkingen van andere vriendenkringen waar een krans gelegd wordt. Zo zijn er toch vaste onkosten per jaar, zonder echte vaste inkomsten.

Aangezien wij een stichting zijn en geen leden hebben die een bepaalde contributie betalen vragen wij nu om uw regelmatige (per maand of jaarlijks) bijdrage.

U kunt dit storten op:

Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers

Rekeningnummer: NL26INGB0000394148 ovv Donatie 2019

Bij voorbaat zeer veel dank!

GIROLOTERIJ

De activiteiten van de Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers, waaronder de uitgave van dit blad, worden mede mogelijk gemaakt door de opbrengsten uit de Giroloterij en de Bankloterij. Uw deelname aan de Giro- en of Bankloterij wordt daarom van harte aanbevolen.

vfonds, Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg

Binnen organisaties van oorlogsgetroffenen vallen steeds meer directbetrokkenen weg door vergrijzing en overlijden. Het vfonds ondersteunt een respectvolle afbouw van deze organisaties, eventueel door samenwerking of samenvoeging te stimuleren. Meer informatie op: www.v-fonds.nl.

De bijdrage van de Bank-Giroloterij en de Lotto maken het werk voor het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg mogelijk.

-

Arq Psychotrauma Expertgroep

Kenniscentrum vervolging, oorlog en geweld

Voor vragen op het gebied van wetten en regelingen voor oorlogsgetroffenen, maar ook voor vragen over zelfhulpgroepen, therapeutische hulp of maatschappelijk werk, en voor literatuur over de tweede wereldoorlog en zijn gevolgen, kunt u terecht bij de Stichting Cogis.

Oorlogsgetroffenen, hun partners en kinderen (ook de naoorlogse generatie) zijn welkom bij

Arq Psychotrauma Expertgroep
Nienoord 13
1112 XE Diemen
Telefoon 020 – 660 19 30
Fax 020 – 660 19 31
E-mail info@cogis.nl

Bezoek is - na telefonische afspraak - iedere dag mogelijk.

“De bijdrage van Bank Giro Loterij en de Lotto maken het werk van het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg mogelijk”.

COLOFON

Redactie

Nicole Planjer
& Marjolijn de Loos

Inzenden kopij

Nicole Planjer
Segbroeklaan 132
2565 DN Den Haag
Tel: 06-24769585

Uiterste datum inleveren kopij:
*(indien getypt in computer, s.v.p.
per e-mail of diskette meesturen)*

15 juli 2019

Eindredactie

Nicole Planjer
e-mail: nplanjer@hotmail.com
& Marjolijn de Loos

Printed by

GrandPrix Copyrette
Parnassusweg 214
1076 AV Amsterdam
Tel: 020 – 664 59 09
Info@grandprixcopyrette.nl

Reisorganisatie

Marjolijn de Loos
e-mail: marjolijndeloos@gmail.com